

Mnichov 1938 není vzdálený osmdesát let

Antonín Rašek

Osmatřicátý je nejzazší časový horizont historické události, na kterou mohu dohlédnout v osobní vzpomínce. I když je to zážitek tří a půlletého kluka, který je sám doma, sedí u rádia a poslouchá tu nekonečně opakovanou znělku ze Smetanovy Mé vlasti. Její tóny v mluvené podobě nám zněly jako blum-blum blum-blum. A právě tak časové odmlka mezi dvěma tóny přidávala situaci až neuvěřitelné napětí a dramatickosti. Než přišla ta zdrcující zpráva, že mnichovská dohoda o odstoupení pohraničních území ČSR obývaných německou menšinou Německu byla podepsána.

Ten prožitek byl tak silný, že se mi vryl do paměti natolik, že jsem si na něj vždy vzpomněl, když jsme se ocitli v podobné situaci. Ve spojení s dalšími dějinnými událostmi vzbuzoval naději, že se vše zase obrátí v dobré. To je i zkušenost žijících generací, z nichž ta nejstarší zažila podobné trauma ještě dvakrát, naštěstí je vystřídal lepší časy po devětaosmdesátém.

Neschopnost predikovat důsledky probíhajících dějinných událostí

Proč se vracíme tak hluboko do historie i vzpomínek? Jen proto, aby další generace nic takového už prožívat nemusely. Jako před první světovou válkou, podobně i v třicátých letech selhali liberálně demokratictí politici, kteří nebyli schopni se vypořádat s vážnými sociálními problémy spojenými s hospodářskou krizí roku 1929. A tak se v Německu dostali k moci nacisté a v Itálii a ve Španělsku fašisté. Britští a francouzští politici ve snaze se zachránit nenašli jiné východisko, než nás obětovat. Pocity Čechů a Slováků snad nejvčetněji zachytil ve své básni František Halas:

Zvoní zvoní zrady zvon zrady zvon

Čí ruce ho rozhoupaly

Francie sladká hrdý Albion

a my jsme je milovali

Byli Neville Chamberlain a Édouard Daladier schopni predikovat, že to bude Evropu stát padesát miliónů mrtvých, násobně raněných, stamilióny ztracených nadějí a nezměrné škody? Asi ne, když dali přednost kapitulaci za takovou cenu. Mnichovanství je nejen zrada, ale také neschopnost předvídat důsledky strategických politických rozhodnutí. Nezbyvá proto pracovat v dobré víře nejen s optimistickými scénáři, ale nebát se domýšlet i ty varovné, aniž bychom se jimi navzájem strašili.

Jsou opravdu zkušeností národů katastrofy?

I když historické analogie obvykle pokulhávají na všechny čtyři, chovají se snad současné elity poučeněji?

Bylo přece předvídatelné, že nedokážeme-li se vypořádat s mimořádně početnou migrací, zvláště tou ekonomickou, budou se některé skupiny cítit, že je to ohrožuje. A zároveň se tím vytvoří prostor pro politické zneužití nespokojenosti lidí. To se také ve většině západoevropských zemí stalo a vytvořila se tu řada krajně pravicových politických seskupení.

Bohužel se to stalo i v zemích východoevropských, i když tu zatím příslušníků těžko integrovatelných etnika jako třeba v Německu není.

Právě náš soused na severní a západní hranici je u nás právě kvůli migraci centrem zvýšené pozornosti. Jistě tu hrají roli historické reminiscence, ta vzpomínaná třicátá léta, osmatřicátý a druhá světová válka. Události na ulicích Chemnitzu, bývalého Karl Marx Stadtu či dřívější Saské Kamenice tuto dobu mnoha lidem připomínají a mnozí komentátoři o této historické analogii dokonce otevřeně i píší.

Situace samozřejmě není ještě tak vážná jako tehdy, kdy proti sobě stály pravicové a levicové politické síly. Ale z hlediska předvídatelnosti budoucího vývoje je daleko složitější. Spolu s pravicovými extrémisty tu proti surové vraždě protestovali i nespokojení místní občané, kteří s nimi nemají jinak nic společného. Levicová protidemonstrace tak byla namířena také proti nim. A ani německá kancléřka je v reakci na chemnitzké události neodlišila. Navíc je tu ještě jedna daleko vážnější věc - ozval se představitel berlínských migrantů, který pohrozil, že jejich desetitisíce příznivců může přijít do Chemnitzu. Zůstalo jen u výhrůžky, ale to neznamená, že se to v budoucnosti nemůže stát hrozbou.

Německo je stabilizovaný stát s pevným postavením v Evropě a silnou ekonomikou, jeho rozpočet je aktuálně výrazně přebytečný. Ale co by se stalo, kdyby došlo k ekonomické a následně sociální a politické krizi? S vysokou pravděpodobností to nenastane. Ale ví nebo pamatuje si ještě někdo, že v roce 1917 ve stopadesátimilionovém Rusku, provedla politická stran se 37 tisíci členy a dvojnásobným počtem sympatizantů, tedy stotisícové ke všemu odhodlané společenství, historickou revoluci a zůstalo více než sedmdesát let u moci?

Spojenectví

Po první světové válce jsme, pokud jde o zahraniční politiku a obranu, spoléhali na západní spojence, hlavně na Velkou Británii a Francii. Ostatně až na uzavření Malé dohody s Jugoslávií a Rumunskem jsme jinou možnost neměli. Tato dohoda navíc nebyla zaměřena proti Německu, ale Rakousku a Maďarsku, Smlouva se Sovětským svazem v roce 1935 byla vázána na pomoc Francie

Právě představitelé Francie a Velké Británie podepsali spolu s Adolfem Hitlerem a Benito Mussolinim 29. září 1938 v Mnichově potupou dohodu, protože nás na jednání ani nepozvali. V říjnu 1938 vyhověla vláda ČSR i územním požadavkům Polska a odstoupila mu Těšínsko a v listopadu téhož roku odevzdala jižní a východní Slovensko a značnou část Podkarpatské Rusi Maďarsku.

Navzdory těmto událostem bezprostředně po vypuknutí druhé světové války bojovali naši vojáci právě po boku vojáků francouzských a následně i britských. Naši letci pomohli Angličanům ve dnech pro ně nejtěžších.

Z doby před druhou světovou válkou jsme se spojeneckými svazky, jakkoli se poté Francouzi a Britové za Mnichov omluvili, měli dost neblahé zkušenosti. Prezident Edvard Beneš, který zemřel právě před sedmdesáti lety, z toho měl životní trauma. Bohužel ani po válce tomu nebylo jinak. Spojenecké svazky s SSSR a vstup do Varšavské skončil právě nyní vzpomínaným padesátým výročím 21. srpna 1968.

A tak po listopadu 1989 jsme zcela spontánně vstoupili do Severoatlantické aliance. Ta nám i ve velmi turbulentní době od přelomu tisícileté zajistila téměř třicetiletý život v míru.

NATO samo se nyní nalézá ve složité situaci. Zdálo se logické, že zatímco aliance se s pomocí transatlantických vazeb soustředí na obranu atlantického prostoru, Evropská unie bude bránit kontinent před nelegální migrací. Zvolení Donalda Trumpa americkým prezidentem tuto strategii znejistilo. Dal najevo, že by Američané kvůli nízkým evropským nákladům na zbrojení nemuseli článek 5 Severoatlantické smlouvy o vzájemné pomoci při ohrožení dodržet. Ostatně ve srovnání s článkem 1 o prioritě mírového jednání článek 5 není závazný. Spojené státy by v určité situaci, například vázány vojensky v jihovýchodní Asii, ani dostát svým závazkům nemohly.

Proto v Evropě zesílila tendence po obranné samostatnosti, která by eventuálně vyústila ve vybudování evropské armády. V současné době je nejzřetelnějším zastáncem této strategie francouzský prezident Emmanuel Macron. Nejspíš se v něm ozval duch francouzského prezidenta Charlese de Gaulla, a proto chce do hry vtáhnout i Rusko. Je to téma na několik příštích let.

Záleží na osobnostech vedoucích představitelů velmocí

V kritických dějinných situacích se v čele rozhodujících zemí objeví garnitura politiků, kteří naději na lepší příští buď vybojují, nebo ji načas či nadlouho pohrbí. Hitler, Mussolini, Chamberlain a Daladier ji zničili, Roosevelt, Churchill a Stalin se dokázali pře zásadní ideové rozdíly dohodnout a naději světu vrátili. Jean Monnet, Robert Schuman a Paul-Henri Spaak se poté postarali o to, aby byla založena pozdější Evropská unie. V klíčových okamžicích světových dějin poté našli poté východisko John Kennedy a Nikita Chruščov nebo Michail Gorbačov a Ronald Reagan.

Proč tak dlouhý výčet jmen? Svět a Evropa se nacházejí přinejmenším v podobné fázi rozvoje, která se obvykle nazývá interregnum, jakýsi mezičas nebo mezivládí, kdy se rozhoduje o tom, zda si svět uchová dosavadní paradigma, model světového uspořádání, v němž dosud převládá demokracie a tržní ekonomika. Není tajemstvím, že Donaldovi Trumpovi se současná situace v mnohém nezamlouvá, i když Spojené státy se na tvorbě tohoto modelu rozhodující měrou podílely. Stal se však objektem kritiky, když se v něm prosazovalo neoliberalní pojetí.

Jde nyní o to, zda dosavadní model uchovat, nebo jej změnit. Trump zatím s novou představou nepřichází. Vše se přitom odehrává v konfrontaci s ruským a čínským autokratickým modelem, s nímž je zatím úspěšnější Čína. Oba tyto modely se střetávají s islámským pojetím světa, který civilizačně ohrožuje Evropu, pro niž je proto migrace nejvážnější bezpečnostní hrozbou.

To vše je příčinu napětí v Evropě, která se snaží udržet krok s USA, RF a ČLR. Opět není možné zamlčovat fakt, což je i terčem kritiky, že současné evropské politické elity nejsou schopny se s touto situací vyrovnat. Důsledkem je, že v mnoha evropských zemích se dostávají k moci populistické strany, z nichž některé nemají daleko ke krajní pravici. To je situace, která mnoha lidem logicky připomíná třicátá léta minulého století, která vedla i k Mnichovu. Poučíme se?